

την άνεση να το συνειδητοποιήσουμε πλήρως³⁸. Ο ερμηνευτής αναστοχάζεται με πλήρη συνείδηση, κάνει αντικείμενό του ό,τι ίσως ήταν απόκρυφο, ανεπίγνωτο για το συγγραφέα. Ο Dilthey πίστευε ότι εδώ θρηνείται ο θρίαμβος της ερμηνευτικής, ότι δηλ. ο ερμηνευτής θεωρεί τον πυρήνα του έργου που είναι ασυνείδητος για το συγγραφέα. Η δημιουργία είναι ασυνείδητη, η ερμηνεία απόλυτα συνείδητη, γι' αυτό κατανοούμε καλύτερα από ό,τι ο συγγραφέας και ο δημιουργός. Αλλά και ο συγγραφέας κατανοεί καλύτερα εκ των υστέρων. Σε στιγμή εξομολόγησής του γράφει ο Σεφέρης: «Όταν έγραφα την "Κίχλη" δεν είχα στη συνείδησή μου τις λεπτομέρειες, όπως θα τις σημείωσω τώρα»³⁹. Το ερώτημα για την κατανόηση δεν είναι πλέον ερώτημα αναφορικά με τη μέθοδο, αλλά αφορά την ουσία του ανθρώπου και τη θεωρία της.

Καταννώ όμως καλύτερα το συγγραφέα από ό,τι ο ίδιος τον εαυτό του σημαίνει: διακρίνω και το μη εκφρασμένο περίπτωση το κείμενο, όχι την αφορά μόνο το έργο και στην απλούστερη περίπτωση το κείμενο, όχι την ατομική, την ψυχική υποδομή, από την οποία προήλθε. Χάρη στο διαφορετικό επίπεδο και στην ειδική κατάσταση του ο ερμηνευτής κατανοεί καλύτερα και δεν υπάρχει περίπτωση κατανόησης που δεν είναι στην εώατη ουσία της "καλύτερη" κατανόηση. Εξάλλου ο Schleiermacher είχε δώσει έμφαση στην ανοικτότητα της κατανόησης, όπου από ένα επόμενο σημείο καταννώ εκ νέου κάτι αρχικό. Το επόμενο δεν υπάχει μόνον ως αναγκαία χρονική απόσταση, δηλ. ως όρος κατανόησης, αλλά και ως τελικό σημείο, ως υστερόχρονο και επγενόμενο, από το οποίο θα δείχτει το προτερόχρονο. Η επαλήθευση της κατανόησης αναμένεται στο επόμενο. Από εδώ συνάγεται ότι δεν κατανοούμε στην αρχή, αλλά στο "τέλος"⁴⁰.

Η κατανόηση είναι αρχικά άτεχνη και απροβλεπτή. Ακυρώνεται, όταν φθάνουμε σε αντιφάσεις, όταν καθυστερεί η μη κατανόηση, που χρειάζεται ιδιαίτερη προσέγγιση. Αυτή καθυστερεί η ερμηνεία αποβλέπει στον παραγκωνισμό της παρερμηνείας. Στον Schleiermacher διαβάζουμε: «Η παρερμηνεία πρέπει να αποκλειστεί»⁴¹. Και αλλού: «...σε κάθε σημείο να παραγκωνίσουμε την παρερμηνεία»⁴². Η παρερμηνεία εδώ δε θεωρείται σαν κάτι τυχαίο, συννοείται με την κατανόηση. Κι όταν ακόμα πιστέψαμε ότι κατανόησαμε, δεν αποκλειστών κάποιο ενδεχόμενο παρερμηνείας. Η μόνη δυνατότητα αποφυγής της παρερμηνείας είναι η ανασύνθεση του κειμένου από τον ερμηνευτή. Σημαίνει όμως η ανοικτότητα της κατανόησης, αλλά και η παρερμηνεία, ως πρωταρχικό στοιχείο της κατανόησης, ότι δεν υπάρχουν κανόνες ερμηνευτικής. Παρ' όλο που ο ίδιος ο Schleiermacher είχε καταλήξει σε κάποιους κανόνες, δεν πίστευε ποτέ ότι υπάχει τρόπος εφαρμογής τους.

Με τον Schleiermacher απαγκιστρώνεται η ερμηνευτική από δογματικές προκαταλήψεις και δημιουργείται η γραμματική-ιστορική σχολή. Η γραμματι-

κή ερμηνεία παύει να έχει την αποκλειστικότητα και γίνεται ανάλυση της κατανόησης. Απέναντι στη ρομαντική αυθαρέσια και στο οικειοκτιστικό υποκειμενισμό επιδιώκεται η θεωρητική θεμελίωση μιας ερμηνευτικής καθολικής ισχύος. Η ερμηνευτική γίνεται συνδετικό μέλος φιλοσοφίας και ιστορικών επιστημών, βασικό δομικό πεδίο των πνευματικών επιστημών. Ασφαλώς ο Schleiermacher δέχτηκε επιδράσεις από τους ρομαντικούς, αλλά προώθησε την προβληματική της κατανόησης, βασίζοντας τη στη συζήτηση, που τη θεωρούσε πρωταρχικό τύπο κάθε κατανόησης. Η διερεύνηση της σχέσης ομιλίας-σκέψης υπερβαίνει τα πλαίσια της παραδοσιακής εμμονής της ερμηνευτικής στις γραπτές εκφράσεις και καθιερώνει το ζωντανό διάλογο. Παράλληλα ο Schleiermacher με τη διερεύνηση της ενότητας σκέψη-ομιλία θέτει το πρόβλημα της ενότητας του ερμηνευτικού προβλήματος πέραν της αιτιοκρατίας. Υποχρύνει το κανονιστικό πνεύμα που υπαγόρευε το κείμενο και προωθείται η σχέση ενδιαφέροντος και κατανόησης. «Δεν καταννώ ό,τι δε θεωρώ αναγκαίο και δε μπορώ να ανασυνθέσω»⁴³. Τη σχέση κατανόησης και ενδιαφέροντος θα συναντήσουμε στα επόμενα τόσο στον Dilthey, όσο και στον Habermas.

1.2.2. Η κατανόηση στον Dilthey

Το πρόβλημα της ερμηνευτικής είναι στον Dilthey πρόβλημα κατανόησης⁴⁴. Οι σχολιαστές του έχουν καταπιαστεί διεξοδικά με την τριάδα δίωμο-έκφραση-κατανόηση και τη σημασία της. Νόημα προς ερμηνεία συγκροτείται — αυτό επιστημάνθηκε από τον ίδιο στη θεμελίωση των πνευματικών επιστημών — εκεί όπου το συστατικό του δώματος εκφράζεται και στη συνέχεια κατανοείται.

Ο Dilthey θεωρείται ο βασικός θεμελιωτής της ερμηνευτικής κατεύθυνσης, η οποία στηρίζεται κυρίως στη Φιλοσοφία της ζωής⁴⁵. Η ζωή εδώ είναι φορέας σημασίας και κατανοείται. Ο Dilthey κατέχει μια θέση μεταξύ της "ρομαντικής" ερμηνευτικής του Schleiermacher και της Οντολογίας του πρώιμου Heidegger. Η θεωρία του, που στο μεταξύ δέχτηκε επιδράσεις από τις «Λογικές έρευνες» του Husserl, οι οποίες έχουν αφετηρία τους τη μαθηματική σκέψη, οδηγεί από τον αφηρημένο στοχασμό στις εκφράσεις της ζωής. Χωρίς να εμμένει στην προβετικότητα της συνείδησης, θα πάρει κάποια στοιχεία από τον ιδιότυπο ψυχολογισμό του Husserl, όχι όμως και τη σταθερότητα των σημασιών των εννοιών. Οι έννοιες σ' αυτόν γίνονται όργανα έκφρασης της ζωής, της ενέργειας, της μεταβολής.

Η κατανόηση βασίζεται στον Dilthey στις εκφράσεις της ζωής και των διωμάτων, που είναι εξωτερικά σημάδια του εσωτερικού, το οποίο αντικειμενεύεται ποικιλότροπα. Στον Husserl μόνο ένα μικρό μέρος των εκφράσεων έχει σημασία, όλες οι άλλες είναι απλά σημεία. Τόσο στον Dilthey, όσο και στο

συνεπή μαθητή του G. Misch, είναι ευδιάκριτη η τάση να κατανοηθεί το δίωμα "día" της αντικειμενικοποίησης, να λειτουργήσει επικουρικώς, ώστε να προκύψει η παραγωγική άφρωση. Οι εκφράσεις δεν αποδίδουν τότε προθέσεις σημασιών, όπως πίστευε ο Husserl, αλλά συνιστούν διαρκές εσωτερικό ξεδίπλωμα των πραγμάτων. Κατά την έκφραση μάλιστα των διαμάτων δεν έχουμε μια ορισμένη πραγματικότητα, αλλά το δέδαιο της ακαθοριστίας, μια πραγματικότητα ανοικτή και ικανή να διαπλάθεται. Η διαδικασία κατανόησης της, ως διαδικασία άφρωσης, συνθέτει την εμπειρία μας. Στα επόμενα θα μας δοθεί η ευκαιρία να αναφερόμαστε και πάλι στο θέμα αυτό, αφού θα αναφερθούμε στον Misch.

Ο Dilthey συναρτά την κατανόηση με το ενδιαφέρον: περιορισμός του ενδιαφέροντος συνεπάγεται περιορισμό της κατανόησης. Η Παιδαγωγική δεν έχει αναλύσει διεξοδικά αυτή τη σχέση. Θα πρέπει, κατά την άποψή μας, να ασχιστεί με την ερμηνεία της σχέσης διώματος και ενδιαφέροντος και να προδεί στη συνέχεια σε ανθρωπολογική ανάλυση της ουσίας των ενδιαφερόντων του ερασιτέχνη, γιατί όχι σε συνάρτηση με τις χρονικές κατηγορίες της σχέλης.

Ερμηνεία είναι, κατά τον Dilthey, η έντεχνη κατανόηση σχηματιζομένων εκφράσεων της ζωής. Μάλιστα θεωρεί τη γλώσσα ως την πρωταρχική έκφραση της εσωτερικής ζωής. Στη συνέχεια θεωρεί κάθε έργο τέχνης και κάθε ιστορικό στοιχείο σαν ένα κείμενο προς ερμηνεία. Οι κανόνες που ακολουθούν με προκειμένου να ερμηνεύσουμε, δηλ. να υπερδοούμε τις δυσκολίες, συνιστούν το υλικό, από το οποίο θα συγκροτηθεί η ερμηνευτική ως επιστήμη.

Ενδιαφέρουσα είναι η διάκριση τυπικών (formalen) και πραγματικών (realen) κατηγοριών στον Dilthey. Η διάκριση αυτή αντικατοπτρίζει τις φαινομενολογικές καταβολές της ερμηνευτικής του⁴⁶. Οι τυπικές κατηγορίες αντλούν το σκεπτικό τους από την καντιανή παράδοση, είναι κι αυτές a priori κατηγορίες, χαρακτηρίζονται μάλιστα σαν απολυθωμένες και νεκρές, θεμελιώνονται στο λογικό, αποδίδουν σχέσεις που υφίστανται μόνο στη σκέψη, δε διαθέτουν στηρίγματα στην πραγματικότητα. Οι πραγματικές κατηγορίες θεμελιώνονται, απεναντίας, στην ίδια τη ζωή.

Πώς κατέληξε ο Dilthey στην υπέρβαση της φυσικής αιτιότητας, που δεν υφίσταται στην πρακτική σφαιρά της συμπεριφοράς; Στον Kant έχουμε ένα σύστημα αφηρησιμίου του λόγου, ο λόγος μπορεί να εξαναγκάζεται από φυσικούς όρους. Τότε όμως δίν αναπέμπει σε κάτι φυσικό, στην εμπειρία εν προκειμένω⁴⁷. Ο Kant **επιτίθει** την αιτιότητα της φύσης μέσα από το πρίσμα της ελευθερίας της ουσίας του λόγου και επαναφέρει την παλαιά διαφορά θεωρητικού και πρακτικού λόγου (φαινόμενα-νοούμενα). Φυσικά γεγονότα και ανθρωπίνες πράξεις **κατευθύνονται από a priori** όρους κατανόησης και λόγου. Η

νομοτέλεια του πρακτικού λόγου παγιώνεται σε άχρονα πράγματα. Η αντίληψη αυτή δεν εμπόδισε τις φυσικές επιστήμες να δουν τις έννοιές τους ως δομικά μέλη με υποθετική γνωστική αξία, και γενικά δεν εμπόδισε τη μεταφορά των μεθόδων τους στις πολιτικές και ηθικές επιστήμες. Έτσι σημειώθηκε η επαναστροφή του εμπειρισμού του Humme στη θετικιστική φιλοσοφία. Η ανθρωπίνη γνώση έγινε τότε πια θέμα νομοτέλειας.

Ο Dilthey επανωδισπραγματεύεται τη θεωρητική-επιστημονική κατάσταση. Ο Νεοκαντιανισμός συνδέζεται με το Θετικισμό και το φυσικοεπιστημονισμό, επιδιώκεται η υπέρβαση της θεωρητικής άφρωσης κάθε εξωτερικής πραγματικότητας και ο διαχωρισμός θεωρίας και πράξης. Ο Dilthey ερευνά το εύρος της εμπειρίας και της γνώσης των πνευματικών επιστημών. Ο αυθρητισμός του λόγου μέσα στην ιστορική συνάφεια καθορίζεται: από τον κόσμο της μεταφυσικής οδηγείται στον κόσμο των φαινομένων του διώματος, της ζωής. Ο ιστορικός αυτοπεριορισμός του λόγου στο χρόνο και στις περιστάσεις είναι ταυτόχρονα και διαδικασία δελτίωσης του, αλλαγής του, σε συνάρτηση με την εμπειρία. Ο λόγος δελτιώνει την εμπειρία ή αλλάζει κανόνες που δρῶνται σε δυσασμονία μαζί της. Ο Dilthey πιστεύει ότι αυτό θα επιτευχθεί, αν οι επιστήμες αυτοστοχοδοτούν. «Ο Θετικισμός του Mill είναι για τον Dilthey το ίδιο δογματικό, όπως ο λογικός απολυταρχισμός του Hegel, και η υπερδομιακή φιλοσοφία του Kant και του Fichte, μέσα από μια ορισμένη προοπτική, όχι λιγότερο προβληματικός από τον Εμπειρισμό του Humme»⁴⁸.

Ο πρωταρχικός τρόπος του Είναι των περιεχομένων της συνείδησης είναι κατά τον Dilthey το δίωμα. Η έννοια αυτή αντιμετωπίζει τους μύθους του 19ου αιώνα: τα μεμονωμένα στοιχεία της συνείδησης, που συγκροτείται όπως τα φυσικά πράγματα, την κλειστή συνείδηση, της οποίας τα περιεχόμενα είναι να μόνον επιδράσεις εξωτερικών αντικειμένων, που υπάρχουν μόνον ως φαινόμενα, και το ενύπαρκτο της συνείδησης, που λειτουργεί με το γνωσιολογικό μοντέλο υποκείμενο-αντικείμενο. Θεμελιώνεται η κατανόηση επιστημονικά; Γι' αυτό από το ερώτημα αυτό θα περιστραφεί μια μακροχρόνια συζήτηση.

Η R. Boesen διατείνεται ότι ο βαθμός επιστημοσύνης της κατανόησης θα φανεί, εφόσον υπάρξουν οι παρακάτω τρεις όροι: α) Να αποδειχθεί ότι ορισμένες περιοχές της επιστήμης μένουν εντελώς αποκλεισμένες ή αποκαλύπτονται μερικώς, εάν δεν υπάρξει μια διαδικασία κατανόησης. β) Να ανταποκριθεί στην επιστημονικότητα το διαμέτρημα της έννοιας κατανόησης, και γ) Να αποδειχθεί ότι η κατανόηση είναι διαδικασία που ακολουθεί όρους και κανόνες⁴⁹. Είναι ευνόητο ότι εδώ το πρόβλημα δεν είναι η κατανόηση μη φυσικών φαινομένων, αλλά ανθρώπινων εκφράσεων, δηλ. "αντικειμένων", που συναρτώνται με κάποιο σκοπό. Ο ίδιος ο άνθρωπος ενδιέγει στο αντικείμενο της κατανόησης. Μάλιστα γλώσσα και επικοινωνία, τόσο στις πνευματικές όσο και

στις φυσικές επιστήμες, περιορίζουν τα όρια της γνώσης. Τα ενεργούντα όντα της γνώσης είναι οι άνθρωποι τόσο στη διαδικασία σύνθεσης νοημάτων, όσο και στην ερμηνεία τους, γεγονός που δικαιολογεί ένα υπόλοιπο, απρόσιτο στη γνώση. Επιπροσθέτως: η κατανόηση διαλαμβάνει το σύνολο των ανθρώπινων εκφράσεων και εκδηλώσεων, πρωτίστως όμως τα προστημονικά νοήματα. Γι' αυτό η ερμηνευτική είναι προγενέστερη της επιστημονικής μεθόδου. Όμως δεν την κωλύει τίποτα να συνυφάνει μεθόδευση κατανόησης, αλλά και υπέρβαση του στεγνού ορθολογισμού, ερμηνεία μιας αυθεντίας και ταυτόχρονα χειραφέτηση από αυτή. Και η κριτική θέση και στάση δεν ευδοκμούν, εάν δεν προηγηθεί η ερμηνεία, αφού μόνον ερμηνεύοντας διευρύνω τους ορίζοντές μου, αναστοχάζομαι και διακρίνω.

Η δεινότητα του ερμηνευτή είναι ανάλογη προς την αντίσταση, που πρόβαλλει το προς ερμηνεία "Ξένο". Η ένταση και η έκταση της μεταβολής διώματος και σκέψης συναρτάται με το βαθμό ξενικότητας του κόσμου της ζωής⁵⁰. Η ερμηνευτική ως κριτική αποκαλύπτει αντιφατικότητες. Χωρίς να μεταποιείται σε κριτική ιδεολογία, ερευνά το προοδομένο και μετα-φράζει τους ορίζοντες του ξένου στους δικούς μου. Οι νέες πτυχές του κατανοούμενου, που αποκαλύπτονται, συμβάλλουν στην αλλαγή μου. Διαδικασία κατανόησης και παιδείας συμπορεύονται: εγώ και τα κατανοούμενα αλλάζουμε προοδώντας τις εξελίξεις.

Το παιδαγωγικό ερώτημα εδώ είναι: ποιες είναι οι αυθεντικές παιδαγωγικές περιοχές, όπου η ερμηνευτική Παιδαγωγική έχει τον κύριο λόγο; Είναι αναντίρρητα η Ιστορία της Παιδαγωγικής. Πρόκειται για ερμηνευτική εκπαιδευτικών ενεργειών του ανθρώπου σε συνάρτηση με το πνεύμα της εποχής του και των συμφοραζομένων του. Είναι η συγχρονική ανθρωπολογική ερμηνεία του εκπαιδευτικού φαινομένου, όπου τη μερίδα του λέοντος κατέχει ο αγώγιμος άνθρωπος. Βασική είναι, τέλος, η ερμηνεία της σκοποθεσίας, που καθίσταται πρακτική φιλοσοφία⁵¹. Και στις τρεις περιπτώσεις καινοποιούνται οι ανθρωπολογικές σταθερές της εξωκεντρικότητας που μεταστοιχειώνουν το εν δυνάμει του ανθρώπινου Είναι σε ικανότητα και καθιστούν την αγωγιμότητα διαρκές γίνεσθαι, όπου ξενοδοχείται το παιδί. Πέραν αυτού, η ερμηνεία του παρελθόντος της Παιδαγωγικής είναι επανακατάφαση μιας εκπαιδευτικής ξενικότητας, μιας επερότητας που χρήζει συζήτησης και ανασυγκρότησης υπό δύο όρους: το διάλογο, άρα τη γλώσσα, και τη λήθη, άρα τη συντήρησή της.

Στον Heidegger αναδείχτηκε η κατανόηση σε πρωταρχικό χαρακτηριστικό του Είναι, και στον Gadamer σε σταθερό στοιχείο φιλοσοφικής-ιστορικής σχέσης φιλοσοφίας και πνευματικών επιστημών⁵². Ο Gadamer εντοπίζει έναν περιορισμένο ορίζοντα στην παραδοσιακή ερμηνευτική, λόγω του αντικειμενισμού και του ψυχολογισμού, καθώς και της μεθοδικής σύλληψης νοημάτων. Η ερ-

μηνευτική του αφορά γενικά τη σχέση ανθρώπου και κόσμου· δε μεταποιείται σε μεθοδολογία, αλλά γίνεται θεωρία της πραγματικής εμπειρίας, που τελικά είναι ένα σκέπτεσθαι⁵³. Ό,τι συμβαίνει σε μας, πέρα από τη θέληση και τη πράξη, το αναζητά η φιλοσοφική ερμηνευτική, σε αντίθεση προς κάθε θεωρητική-γνωσιολογική-μεθοδολογική διαδικασία, χρησιμοποιώντας τη φαινομενολογική έρευνα, στην περιοχή της πραγματικής φιλοσοφικής διάστασης της κατανόησης. Από τα στενά όρια της επιστήμης στρέφεται στην ολότητα της ανθρώπινης ζωής και στην κριτική του ιδεώδους της μεθόδου, παρακάμπτοντας τον ψυχολογισμό⁵⁴. Το κυρίαρχο μοτίβο είναι η συνύπαρξη παλαιού και νέου το παλαιό γίνεται το ταίφι μας. Απέναντι στον ξηρασμένο υποκειμενισμό και στην υστερία εναντίον του η κατανόηση εδώ θεωρείται συμβάν, όπου παρέρθον και παρόν συναρούνται διαρκώς. Η κατανόηση σ' έναν ατέλειμο δρόμο είναι η γνώση του γνωστού, η οποία, παρ' όλο που δεν κλείνει ποτέ, φτάνει ωστόσο σε σταθμούς. Κάθε έκφραση για μια διαπιστωμένη μέχρι τώρα νοηματική συνάφεια είναι και μια τέτοια στάση: είναι σταθμός και μαζί δήμα της κατανόησης προς τα εμπρός⁵⁵. Η προοδευτική αυτή διαδικασία κατανόησης δε κλείνει, αλλά προβάλλει διαρκώς, αποκαλύπτεται. Μάλιστα αυτό θα οδηγήσει στην προαναφερθείσα θέση: ο τελικός σκοπός της ερμηνευτικής διαδικασίας είναι να κατανοήσει το συγγραφέα καλύτερα από ό,τι ο ίδιος είχε κατανοήσει τον εαυτό του⁵⁶.

Η σύντομη αναφορά μας στον Heidegger και η κάπως ευρύτερη στο Gadamer δε στόχευε εδώ σε υπαινιγμούς και προεισαμούς για όσα θα αναφερθούν σε επόμενο κεφάλαιο γι' αυτούς, αλλά ήθελε να διαφωτίσει μια αδιασπαστή φιλονικήτη πραγματικότητα: ο Dilthey δεν είναι το τέλος μιας πορείας ποίησης από τον Schleiermacher, αλλά ένας σταθμός της εξέλιξης της ερμηνευτικής, η οποία με τους Heidegger και Gadamer, αλλά και τους Sartre, Ricoeur και Bollnow απολύγει στο σημερα.

Τα βασικά σημεία της θεωρίας του Dilthey για την κατανόηση θα πρέπει πλημένως να δοθούν τώρα συστηματικότερα. Αυτά είναι:

α) Η κατανόηση είναι κατανόηση μεταξύ Εγώ και Εσύ

Η κατανόηση είναι αλληλένδετη με το δίωμα, το οποίο δε θεωρείται απλώς ψυχικό γεγονός, αλλά βασικό στοιχείο του ανθρώπινου Είναι και εξετάζεται επιστημονικά-θεωρητικά. Ο Dilthey επιδιώκει, δασιαμένος στο δεδομένο δίωμα και στη δεδομένη έκφραση της ψυχικής ζωής, να γνωρίσει την ίδια τη ζωή αναζητώντας κοινά χαρακτηριστικά των εκφράσεων. Η αναζήτηση αυτή στηρίζεται στο πνεύμα του ερμηνευτή, ο οποίος εν τέλει αποκαλύπτει κοινά χαρακτηριστικά—συγγενικά στοιχεία— με το συγγραφέα⁵⁷. Έτσι όμως η κατανό-

ηση παίρνει τη μορφή επανεύρεσης του Εγώ στο Εσύ. Το αντικείμενο της γνώσης είναι ένα με το υποκείμενο⁵⁸. Η κατανόηση δεν ακολουθεί την τυπική λογική, την καντιανή των έσχατων τελικών αφαιρέσεων, την έσχατη λογική δάση, που επιδεικνύει κάθε επιστημονική πρόταση. Γι' αυτό δε στηρίζεται σε συστηματικές, τυπικές κατηγορίες σύλληψης της πραγματικότητας, αλλά σε ρεαλιστικές βάσεις της ζωής. Τις βάσεις αυτές συγκροτούν οι ανθρώπινες εκφράσεις. Το Εγώ κατανοεί τις εκφράσεις του Εσύ, του άλλου ανθρώπου. Πώς συμβαίνει, λοιπόν, η έκφραση του άλλου να μου είναι οικεία, ενώ ταυτόχρονα είναι ξένη;

Εγώ και Εσύ έχουν κάτι κοινό, το πνευματικό· αυτό υπάρχει και στα δύο και καθιστά τη σχέση συνεχώς πολυπλοκότερη καθώς το πνεύμα διακοινωνείται σε διαφορετικές βαθμίδες και δημιουργεί την εαυτότητά του⁵⁹. Το πνεύμα επανευρίσκει τον εαυτό του σε κάθε στάδιο της εαυτότητάς του. Το Εγώ βρίσκεται στον εαυτό του το Εσύ σημαίνει: βρίσκει ένα δικό του τύπο, τον "οικείο" του, αυτόν κατανοεί, τον γνωστό του. Η παρέμβασή μου στη συνάφεια της ζωής του άλλου, η μετάθεση του εαυτού μου σ' αυτόν, γίνεται με τη συμμετοχή μου στο δώμά του.

Ο Dilthey αναζητά αυτό τον τύπο εμπέδωσης στη λυρική ποίηση και στο παράδειγμα του ηθοποιού. Όπως είδαμε, ο Plessner εξήγησε τη δυνατότητα του ρόλου του ηθοποιού να ενσαρκώνει κάποιον άλλο. Η εμπέδωση παίρνει κάποια εντονότερη μορφή, την οποία δεν αναλύει διεξοδικά ο Dilthey, όπως ο Plessner. Στην ποίηση δεν είναι σημαντικό ότι εμπιάνω τη συνάφεια των δωματίων κάποιου άλλου, αλλά ότι ο ποιητής εφεύρε αυτή τη συνάφεια. Στην εμπέδωση μετα-τίθεμαι, ισχυροποιώ ή μειώνω το ατομικό μου, αυτοδεσμεύομαι από περιορισμούς. Η κατανόηση καθίσταται τότε άνοιγμα δυνατοτήτων, ελευθερία, αλλαγή συμπεριφοράς. Στον Άλλο κατανώ και ό,τι ήδη γνωρίζω, αλλά και κάτι επί πλέον, που υπερβαίνει τη συνείδηση του ποιητή ή του καλλιτέχνη⁶⁰. Η κατανόηση είναι, λοιπόν, επανεύρεση, που ευδοκάνει, εφόσον χρησιμοποιήσω κάποια τεχνική, είναι σύμπτωση, αφομοίωση ξένου και μαζί όχι ξένου πνευματικού κόσμου, είναι απομίμηση⁶¹. Υποφώσκει επομένως κάτι το μη ορθολογικό στην κατανόηση, όπως στην ίδια τη ζωή.

6) Η κατανόηση του "Ξένου"

Τι κατανώ; Αναπαράγωγή και απομίμηση, μιμητική εμπέδωση, έμμεσος δρόμος προς τον εαυτό μου, είναι μορφές του Ξένου που κατανώ. Το Ξένο πρόβαλλει σε συγκεκριμένα νοηματικά περιστατικά, σε χειρονομίες, ήχους, ενέργειες. Μιμούμαστε αυτούς τους τρόπους του Ξένου και αποκοτούμε γνώση, κατανούμε, διαμορφώνουμε τον εσωτερικό μας κόσμο. Συνήθως μάλιστα το Ξέ-

νο είναι το περασμένο και το παρωχημένο και αποκομμένο. Κατανούμε αυτό το Ξένο, ενώ τον εαυτό μας τον δεχόμαστε σαν κάτι το αυτονόητο, δεν έχουμε μέτρα κατανόησης του εαυτού μας.

Η κατανόηση του Ξένου, του παρελθόντος, των εκφράσεων της ζωής, θα ήταν αδύνατη αν αυτά ήταν εντελώς ξένα, όσο μας είναι ξένο ένα πράγμα της φύσης. Η ερμηνευτική θα ήταν αναφελής, εάν δεν υπήρχε το Ξένο. Η τέχνη κατανόησης συνίσταται στο γεγονός ότι κάνει το Ξένο οικείο με το διάλογο. Το Ξένο καθίσταται η ειδοποιός διαφορά πνευματικών και φυσικών επιστημών: ο άνθρωπος και τα έργα του δεν είναι ριζικά ξένα για την ερμηνευτική. Αυτό το διέγινε ο Θετικισμός⁶². Ουσιαστικά κατανούσαμε τον εαυτό μας χάρη στη διαμεσολάθηση του "Ξένου". «Κατανόηση του έργου σημαίνει κατά συνέπεια κατανόηση του εαυτού μας μέσα από την προσωπική του κειμένου»⁶³. Η γνώση του εαυτού μας είναι έμμεση, γίνεται δια του Ξένου: στον Plessner στηρίζεται στην έμμεση αμεσότητα της εξωκεντρικότητας, στον P. Ricoeur θεμελιώνεται με τα σύμβολα και τα έργα, στον Dilthey η ζωή κατανοεί τη ζωή. Κατανώ εξωτερικές του ανθρώπου σημαίνει κατανώ το Ξένο και μαζί τον εαυτό μου.

Στον Dilthey δεν έχουμε ασφαλώς μια θεωρία περί Ξένου. Με την ερμηνευτική οπτόσο του Ricoeur το ερώτημα τίθεται επιτακτικά και για την Παιδαγωγική: εάν η Παιδαγωγική είναι μια τέχνη κατανόησης της εκπαιδευτικής πραγματικότητας, κι αν αυτή η πραγματικότητα δε νοείται ανεξάρτητα από τις εξωτεριεύσεις της ζωής, τότε η Παιδαγωγική είναι μια φιλοσοφική θεώρηση του Ξένου, που υποστασιοποιείται στις ανθρώπινες εκφράσεις. Γενικότερα: Η κατανόηση στον Dilthey είναι μια διαδικασία, κατά την οποία από ορισμένα νοηματικά δεδομένα αναγνωρίζουμε ένα ψυχικό γεγονός. Η έντεχνη κατανόηση σταθεροποιημένων εκφράσεων της ζωής ονομάζεται από τον Dilthey ερμηνευτική. Κάθε ανθρώπινο έργο ερμηνεύεται σαν ένα κείμενο. Η ερμηνεία ακολουθεί κανόνες, που συγκροτούνται με τους κανόνες άλλων κατευθύνσεων και τότε προκύπτει η ανάγκη να καταστεί η ερμηνευτική επιστήμη. Στη διαδικασία της κατανόησης η γλώσσα παίζει πρωταρχικό ρόλο: οι ξένες εκφράσεις υπάρχουν χάρη στη γλώσσα και χάρη σ' αυτή κοινοποιούνται. Η τέχνη της κατανόησης έχει εδώ το λόγο. «Και η επιστήμη αυτής της τέχνης είναι η ερμηνευτική»⁶⁴.

γ) Κατανόηση εκφράσεων της ζωής

Ο πυρήνας της ζωής που κατανοείται είναι το δώμα. Αυτό δεν είναι απλό ψυχολογικό γεγονός, αλλά η πρωταρχική ενότητα της ζωής, που καθιστά δυνατή την κατανόηση⁶⁵. Το εκφρασμένο κατανοείται, κάθε πνευματικά εκφρασμένο. Ο τρόπος κατανόησης ποικίλλει, έχει διαδοθμίσεις. Την πρώτη βαθμί-

δα σχηματίζουν οι έννοιες και οι κρίσεις, από τις οποίες αναγόμεστε σε μεγαλύτερα μορφώματα της σκέψης. Όταν αυτά αποκοπούν, ως δομικά μέρη της επιστήμης, από το δίκαιο, με το οποίο πρωτοφανερώνονται, γίνονται αυτόνομα, εαυτότητες, καθίστανται ανεξάρτητα από τη συνάφεια της σκέψης, με την οποία φανερώθηκαν. Η κρίση, λοιπόν, αποδίδει την ισχύ ενός περιεχομένου της σκέψης, ανεξάρτητα από αλλαγές της εμφάνισής της, τη διαφορά χρόνων και προσώπων.

Διαφορετικές είναι οι ενέργειες ως εκφράσεις ζωής. Αυτές δεν προέρχονται από πρόθεση γνωστοποίησης, αλλά εκδηλώνουν μια σκοπιμότητα, ένα μέρος της ουσίας μας. Στο δίκαιο υπάρχει, αντίθετα, μια ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα σ' αυτό, στη ζωή από την οποία προέρχεται, και στην κατανόηση. Η έκφραση εδώ δεν αποκαλύπτει άλλο τίποτα παρά το βάθος της προέλευσής της. Το ζήτημένο εδώ δεν τίθεται ως διάξευξη κρίσης ορθό-λάθος, αλλά ως διάξευξη αληθές-αναληθές. Ό,τι εκφράζεται στο φεγγί του χρόνου, τροποποιείται, δεν παγιώνεται. Ό,τι όμως εκφράζει το πνεύμα ενός μεγάλου δημιουργού υπάρχει εδώ, είναι αληθινό, διαρκές και εμφανές. Είναι δυνατόν να το κατανοήσουμε ακολουθώντας κάποια τέχνη⁶⁶.

Στον Dilthey η εφημερινική ερευνά το δημούρημα, το "αποδεσμευμένο" από το δημιουργό. Η Ψυχολογία εξετάζει τις εσωτερικές διεργασίες του δημιουργού⁶⁷.

δ) Στοιχειώδεις τύποι κατανόησης

Η κατανόηση πραγματώνεται σύμφωνα με τα ενδιαφέροντα της πρακτικής ζωής. Τα πρόσωπα αλληλοκατανοούνται επικοινωνώντας μεταξύ τους. «Ο ένας πρέπει να γνωρίζει ό,τι θέλει ο άλλος. Έτσι δημιουργούνται αρχικά οι στοιχειώδεις τύποι κατανόησης»⁶⁸. Αυτοί είναι σαν τα γράμματα του αλφαβήτου, με τους συνδυασμούς τους συντίθενται ανώτερες βαθμίδες κατανόησης. Στη στοιχειώδη κατανόηση δε σημειώνεται κάποια αναγωγή στο όλο της ζωής, ούτε συνάγουμε πορίσματα ακολουθώντας τη σχέση αίτιο - συμπτέραςμα. Όπως τρόμος και μορφασμός προσώπου δεν παρατάσσονται διαδοχικά, αλλά είναι συγγενόμενοι, μια αδιάτητη ενότητα, έτσι και στις στοιχειώδεις μορφές κατανόησης δεν υπάρχει πρώτα η έκφραση και ύστερα η κατανόηση, αλλά είναι συνυφασμένες και οι δύο σε μια αμεσότητα.

Στοιχειώδης είναι η καθημερινή κατανόηση: πράττουμε, ενεργούμε, χειρονομούμε καθημερινά, έτσι ώστε ασκούμε τους τόνους μας μελωδίας, χωρίς να ακούμε καθέναν χωριστά. Δεν καταβάλλουμε ιδιαίτερη προσπάθεια για την κατανόησή τους. Αυτή είναι αυτονοήτη. Ένας δάσκαλος αντιλαμβάνεται άμεσα το γέλιο του παιδιού ως έκφραση χαράς⁶⁹.

ε) Ανώτερες μορφές κατανόησης

Όσο η απόσταση ανάμεσα στις υπάρχουσες εκφράσεις της ζωής και στις κατανοούντα μεγαλώνει, τόσο εντονότερη γίνεται η ανασφάλεια⁷⁰. Μπορεί δηλαδή η κατανόηση να αρχίζει από "φυσικές" συνάφειες εκφράσεων της ζωής και του πνεύματος, αλλά συναντά την αντίσταση δυσχερειών και αντιφάσεων. Η σχέση έκφρασης ζωής και εσωτερικού συσκοπίζεται, καθίσταται δυσδιάκριτη. Η αμφιβολία και το αδιέξοδο αντιμετωπίζονται, εφόσον δανειστούμε άλλες εκφράσεις της ζωής ή ανατρέξουμε στο όλο της ζωικής σχέσης και εμπλουτίσουμε τον ορίζοντά μας.

Για να πάρουμε πάλι το παράδειγμα, που αναφέραμε προηγουμένως στις στοιχειώδεις μορφές κατανόησης: Εάν το παιδί γελάει πολύ συχνά και το γέλιο φαίνεται στο δάσκαλο μη φυσιολογικό, τότε αυτός αναζητά αιτίες, απευθύνεται στους γονείς, εξετάζει το ιστορικό του παιδιού, τη διογραφία του⁷¹. Τι στοιχεία στους συμβάν του γέλιου εξετάζεται μέσα στην ευρύτερη συνάφεια της ζωής του παιδιού, η άμεση κατανόηση κλονίζεται, χρειάζεται να διαφωτιστεί ο όλος ορίζοντας κατανόησης, για να μπορέσει να κατανοήσει μια λέξη, μια ενέργεια. Η ανώτερη, ωστόσο, κατανόηση στηρίζεται στην κατώτερη, στη στοιχειώδη. Αντικείμενό της όμως δεν είναι το τυχαίο, αλλά οι παγιομένες εκφράσεις της ζωής. Η ανώτερη κατανόηση δεν απαιτείται εκεί όπου υπάρχει το αυτονόητο ή το καθημερινό, αλλά εκεί όπου αίρεται η αμεσότητα, όταν η χειρονομία κάποιου μας πελαγώνει ή δεν κατανοούμε κάποια λεγόμενα, όταν πονάμε, όταν πρόκειται για πνευματική-επιστημονική εμπειρία, όταν πρόκειται για την ψυχή, για αντικείμενα στα οποία κρύβεται "κάτι άλλο".

Αν αποδεχτούμε μια χειρονομία ως μυϊκή υπόθεση του χεριού, τότε την κατανοούμε, αλλά χειρονομία υπάρχει προφανώς, επειδή κάτι συμβαίνει, π.χ. ένα νεύμα χαιρετισμού. Στο φυσικό γεγονός δεν κατανοώ κάποιον, δέχομαι ό,τι αυτός είναι. Μια πέτρα την εξετάζω σύμφωνα με τις σταθερές αρχές της φυσικής. Ένας άνθρωπος της εποχής του λίθου τη χρησιμοποιεί ως εργαλείο, ως δοκίδι, ως βάρος. Έχουμε όμως σχέση μεταξύ παιδιού και ενήλικου, που επίσης θα πρέπει να κατανοηθεί. Στη διαδικασία αυτή δεν ενδιαφέρει η έντασή, με την οποία η σχέση λαδώνει χάρσα, αλλά εάν είναι απλή συναναστροφή, εάν η παιδαγωγική σχέση προάγει ή βλάπτει το παιδί.

στ) Αντικειμενικό πνεύμα

Τα κοινά σημεία μεταξύ ατόμων δρῶνται μέσα στις αντικειμενικεύσεις, διασφραγμένα σε ποικίλες μορφές. Αυτές συνιστούν το αντικειμενικό πνεύμα, όπου το παρελθόν διαρκεί μέσα στο παρόν και χρωματίζει τον τρόπο της ζωής, τους τύπους επικοινωνίας, τα έθιμα, τις θρησκείες, την τέχνη κ.ο.κ.⁷² Από

τον κόσμο αυτό τον αντικειμενικό τροφοδοτώ τον εαυτό μου ήδη από την παιδική ηλικία. Αυτή η διαδικασία είναι όρος και βάση κάθε κατανόησης άλλων προσώπων, διότι κάθε αντικειμενικέυση του πνεύματος ενέχει κάτι κοινό μεταξύ Εγώ και Εσύ. Το κοινό πρώτη φορά αρχίζει να γίνεται αντιληπτό, όταν το παιδί προσλαμβάνει τις παραστάσεις του κόσμου της ζωής, τον περιήγρο, τα αντικείμενά του, αρχές, αξίες, σκοπούς, συμπεριφορές, την οικογενειακή τάξη, όπου μοιράζεται με άλλους ανθρώπους νοηματικές συνάψεις τρίτων. Πριν μάθει να μιλάει ξέρει να κατανοεί χειρονομίες, κινήσεις, φωνές, λέξεις, τις δρῶσκει πάντα ίδιες, διακρίνει σ' αυτές μια σχέση με εκείνο που εκφράζουν επαναλαμβάνόμενες. Έτσι εντάσσεται ο άνθρωπος στο αντικειμενικό πνεύμα. Συνλαμβάνω επομένως μια έκφραση της ζωής σημαίνει ανακαλύπτω τη θέση της στον τόπο της στο χώρο της συνύπαρξής μου με άλλους, και τη σχέση της με το σωτηρικό. Αυτή καθαυτή η ένταξη μιας έκφρασης της ζωής σε μια συνυπαρκτική διυποκειμενικότητα θα αποκλειόταν, αν το αντικειμενικό πνεύμα δε διέθετε μια αφηρημένη τάξη. Συγκροτείται από ξεχωριστές ομοιογενείς ενότητες: δίκαιο, θρησκεία κτλ., που έχουν δομη θεμισμένη. Οι ξεχωριστές εκφράσεις κατανοούνται ως μέρος μιας σφαίρας, μιας γλωσσικής κοινότητας, όταν το μέρος πέφτει στη σημασία των λέξεων. Αυτές αναλαμβάνουν να δείξουν στα πρόσωπα μια ορισμένη στάση, μια νοηματική ενότητα έκφρασης και εκφρασμένου, που ομιλήθηκε μέσα στις λέξεις.

Το αντικειμενικό είναι τοποθετημένο απέναντι στο υποκειμενικό, όπως π.χ. η υποκειμενική συμπεριφορά ενός οδηγού αυτοκινήτου απέναντι στις αντικειμενικές αρχές που επιβάλλει ο κανονισμός κυκλοφορίας⁷³. Ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας μιας χώρας δεν έχει αναγκαστικά απόλυτη ισχύ, δεν ισχύει παντού και πάντα. Οι αντικειμενικές αρχές μπορούν να συνδέονται με απόλυτα μέτρα με τέτοιο τρόπο, ώστε στα πλαίσια της συγκοινωνίας να συμπεριφέρονται κανείς με τρόπο που θα αποφεύγεται ο τραυματισμός ή ο θάνατος κάποιου.

Το αντικειμενικό μπορεί να ενταχθεί σε μια απόλυτη περιοχή, χωρίς να ταυτιστεί μαζί της. Με τον όρο αντικειμενικό δεν εννοεί δέδαα ο Dilthey ή να μεταφραστικό μέγεθος ή το απόλυτο. Αυτό συνθέτει μια κοινωνία, ένα Τρίτο, όπου κάθε υποκείμενο, ο άνθρωπος, λαμβάνει μέρος.

Από τι συντίθεται η κοινωνία; Ό,τι εκφράζεται με μια λέξη, με μια πρόταση, με μια χειρονομία ή με έναν τύπο ευγένειας, ένα έργο τέχνης, ή κάθε ιστορική πράξη, κατανοείται μόνον επειδή το εκφραζόμενο μ' αυτά συνταυτίζεται με το κατανοούμενο. Πρόκειται για μια "σφαίρα κοινωνίας", όπου κάθε κατανοούμενο φέρει επάνω του τη μάσκα της γνωστοποίησης από μια τέτοια κοινωνία⁷⁴. Ζούμε σ' αυτή την ατιμώσαφα, αυτή μας περιβάλλει μονιμώς. Είμαστε σε αυτή, είμαστε στον ιστορικό και κατανοούμενο κόσμο σαν στο σπίτι.

τι μας κατανοούμε νόημα και σημασία, είμαστε συνυφασμένοι με αυτές τις "κοινωνίες". Κάθε σφαίρα της κοινωνίας είναι μια παραλλαγή του αντικειμενικού πνεύματος. Εκεί καθένας μας συμμετέχει, έχει μερίδιο, χωρίς να παρρησιάζεται να εξολοκλήρου στην κοινωνία.

Ωστόσο αυτό το αντικειμενικό πνεύμα επιβάλλεται, μας δεσμεύει, αφού μπορούμε να το διαθέτουμε κατά δούληση. Μας είναι προδομένο, έχουμε γεννηθεί στη σφαίρα του "κοινωνικού". Π.χ. όταν λέει ο Πέτρος "δένδρο" εννοεί το αντικείμενο "δένδρο" και τίποτα άλλο, και γι' αυτό μπορεί ο Κώστας να τον κατανοεί. Και οι δύο βρίσκονται στην κοινωνία της γλώσσας τους. Στην κοινωνία της κοινής τους γλώσσας. Δεν εξαντλείται η κοινωνία σε ξεχωριστά λέξεις, μορφοσμούς κτλ., δηλ. σε λειτουργικά σύμβολα, σύμφωνα με μια θεωρία της πληροφορίας, αλλά λέξεις και μορφοσμοί αναπέμπουν σε μια μεγαλύτερη συνάφεια. Έτσι, όταν ακούω τη λέξη "δένδρο" δεν έχω μόνο ένα σημάδι του δένδρου ως αντικείμενο, αλλά συναισθάνομαι με τη λέξη αυτή, η σχέση που έχει με τη φύση ο ομιλών και ο ακούων, καθώς και η κοινωνία τους και η εποχή τους⁷⁵. Κάθε γλώσσα είναι έκφραση ενός συγκεκριμένου, αντικειμενικού πνεύματος, αυτό όμως δεν εξαντλείται στη γλώσσα. Στο αντικειμενικότητα υπάρχει η κοινωνία όλων των ζωικών σχέσεων, όχι μόνον η γλώσσα⁷⁶. Υπάρχει μια κοινωνία, όπου μπορούν οι άνθρωποι, όσο είναι δυνατόν, να αλληλοκατανοούνται; Μια περίπτωση είναι οι μητρικές γλώσσες καθενός. Κι όταν τις μεταφράσεις; Υπάρχουν προβλήματα που οφείλονται στη διαφορά της φυσιογνωμίας, του χρώρου και του χρόνου ενός πολιτισμού. Ο Danner αναφέρει τη γαλλική λέξη "Le pain" (ψωμί), η οποία σε σχέση με τη γερμανική "Brot" έχει διαφορετική σημασία. Αποδίδει άλλες συνήθειες τροφής, το άψωμο που τρώγεται στο γέυμα, δεν αποδίδει το ψωμί του κολαταίου, όπως η γερμανική έννοια Brote. Η πρώτη συνδέεται με μια άλλη συνάφεια ζωής. Το αντικειμενικό πνεύμα ορίζει τον πολιτισμό. Ότι η λέξη δένδρο σημαίνει το αντικείμενο δένδρο και όχι άλλο, δεν είναι θέμα δούλησης του ενός, αλλά του κοινά αποδεκτού κώδικα συνεννόησης.

Το αντικειμενικό πνεύμα προσδιορίζεται όμως ιστορικά και πολιτιστικά Στην «ανώτερη κατανόηση» κατανοούμε παγιωμένες για πάντα εκφράσεις ζωής, όπως γραπτές μαρτυρίες, αρχαιολογικά ευρήματα, σχολικά συστήματα, γενικά κατανοούμε ιστορικά συντελεσμένα αντικείμενα⁷⁷. Η ζωή έχει αντικειμενικότητα σ' αυτά, δημιουργήθηκε με αυτά που έχουν το χαρακτηριστικό πνευματικών πράξεων, ιστορικών διαδικασιών. Ό,τι σήμερα το πνεύμα εκθέτει, αυτό είναι ιστορία. Αλλά ιστορία δεν είναι απλά το παρελθόν, και το περασμένο γίνεται στο όνομα του «αντικειμενικού πνεύματος» παρόν. Π.χ. κατανοούμε με το σχολικό σύστημα, εάν συνειδητοποιήσουμε την καταγωγή του, την ιστορία του, το κοινό πνεύμα, μέσα στο οποίο συντελέστηκε⁷⁸.

ζ) Κατανόηση και ερμηνεία

Η ερμηνεία δεν περιορίζεται πλέον στην κατανόηση ενός κειμένου, αλλά αφορά γενικά την ευρύτερη σφαιρά κατανόησης: από την κατανόηση μιας δεδομένης ψυχικής ζωής μέχρι την κατανόηση μιας ξένης. Η κατανόηση των ζώων εσφαλθεί στο δίωμα την αυτοκατανόηση⁷⁹. Το ερμηνευτικό πρόβλημα γίνεται ψυχολογικό, καθώς το περατό ον μεταγεται σε μια άλλη ζωή⁸⁰. Με την απομίμηση και τη δώση του Ξένου επανευρίσκεται το Εγώ στο Εγώ, η κατανόηση γεφυρώνει το Εγώ με το Ξένο, η εμφύση ξένης ψυχικής ζωής, οι προοπτικοί τρόποι συμπεριφοράς, οι τάσεις, οι ιδέες συναρθερώνουν τους κοινούς τόπους με το “Ξένο”, αλλά ισχυροποιούν ή υποδοθμίζούν το “αποκλειστικό”⁸¹. Χάρη στην πνευματική συγγένεια κατανοούμε, χάρη δηλ. στο γεγονός ότι έχουμε το κοινό πνεύμα κατανόησης. Χρειάζεται ωστόσο και κατάλληλη τεχνική, η οποία θα αποκαλύπτει τις παγωμένες εκφράσεις της ζωής, που λανθάνουν σε κάθε κατανόηση⁸².

Η συνάφεια διώματος, έκφρασης και κατανόησης θεμελιώνει τις πνευματικές επιστήμες. Η αυτοκατανόηση ως άμεση ενορατική εμπειρία του εαυτού “διά” της εμπειρίας του διώματος είναι το κατόρθωμα της τριάδος αυτής, και δομείται έμμεσα: ό,τι είμαι το κατανοώ μόνο δια της εμπειρίας του Ξένου, του άλλου, του Ξένου πολιτισμού. Το άνοιγμά μου, η αναφορά μου στο άλλο είναι η καλύτερη εγγύηση της κατανόησης του εαυτού μου. Η συλλογιστική αυτή θα τροφοδοτήσει στον 20ο αιώνα (Spranger, Bollnow, Flitner κ.ά.) την Ερμηνευτική Παιδαγωγική⁸³.

Σύμφωνα με τις λογικές μορφές κατανόησης επιτυγχάνουμε ένα βαθμό καθολικότητας. Αυτή δεν είναι απλή επίδοση του πνεύματος, αλλά παρφορντικότητα της όλης ψυχικής πραγματικότητας σε μια δεδομένη περίπτωση. Η διασαφήνιση είναι διαλεύκανση της σχέσης της έκφρασης της ζωής με την καθολικότητα και με το εσωτερικό, δηλ. με εκείνο που αυτή εκφράζει. Είναι διαδικασία αποκάλυψης της σχέσης ιδιαίτερου και γενικού. Αυτή δεν πραγματοποιείται με γενικούς κανόνες, αποτιμάται από τις περιστάσεις που διαφέρουν κάθε φορά. Η πνευματική επιστήμη πρέπει να εφεύρει τη διαδικασία και τους κανόνες της αποτίμησης⁸⁴. Η αποτίμηση στηρίζεται πρωτίστως σε ορισμένες αρχές, που αποκτήθηκαν μέσα από διαφορετικές περιπτώσεις. Η νέα περίπτωση αποτιμάται με βάση αυτό το απόθεμα, που παίρνει τελικά τη μορφή μιας διάταξης⁸⁵.

Μια ανάλογη περίπτωση έχουμε στη διογραφία και στην αυτοδιογραφία. Η πορεία της ζωής και η συνείδηση συνφαίνονται σε μια ενότητα, που προέκυψε από ανασκόπηση και συνιστά ένα ιστοριογραφικά συγκροτημένο νόημα. Αυτό το νόημα εκφράζει τη σχέση μιας δρώσας ανθρώπινης συνείδησης με το αντικειμενικό (ιστορικό) πνεύμα, και είναι επί πλέον το κλειδί, το όργανο κατανόησης της ξένης ζωής.

Το Εγώ εν προκειμένω είναι το ίδιο, που δημιουργεί ιστορία και την ερμηνεία, το ανθρώπινο μόνον από τον άνθρωπο κατανοείται, το πνευματικό μόνον από το πνεύμα⁸⁶. Ο ίδιος ο άνθρωπος είναι ιστορικό ον, είναι ο ίδιος ιστορία, που μπορεί να κατανοείται μόνον από ένα ιστορικό ον. Η κατανόηση της η ίδια είναι ιστορική. Η ερμηνευτική καθίσταται έτσι “ιστορική μέθοδος”. Διαφωτίζει τον εκάστοτε ορίζοντα κατανόησης σε συνάρτηση με το χώρο του πολιτισμού και της ιστορικής κατάστασης. Για να κατανοήσω τον Αμίλιο το Ρουσσώ, πρέπει να επιστημάνω, μεταξύ άλλων, ότι γράφτηκε με κάποιο πνεύμα αντίθετο του Διαφωτισμού, ότι στην εποχή του η γυναίκα έπαυσε έναντι υποδοθμισμένου ρόλου, ότι 27 χρόνια μετά τη δημοσίευσή του ξέσπασε η γαλλική επανάσταση⁸⁷. Το αντικειμενικό πνεύμα, που είναι η βάση της κατανόησης, είναι σχετικό, αφού εξαρτάται κάθε φορά από την εποχή και τον εκάστοτε πολιτισμό⁸⁸.

Υπάρχει, λοιπόν, καθολικής ισχύος κατανόηση; Όχι. Είναι αξιόπιστη τότε η ερμηνευτική ως κατανοούσα μέθοδος; Δεν πρέπει να απαιτούμε καθολική ισχύ από μια επιστήμη, άρα και από την Παιδαγωγική; Δεν χανόμαστε στην υποκειμενικότητα των απλών απόψεων και γνώμων;

Χρειάζομαστε μια “λογική” της κατανόησης. Η θέση της κατανοούσας διαδικασίας δρίσκεται μεταξύ μιας απόλυτης καθολικότητας και μιας αλλής υπακειμενικότητας⁸⁹. Η Παιδαγωγική έχει αντικειμενικό της ανθρώπους, η αναστασιακή της αρχίζει από τη συγκεκριμένη κατάσταση. Δηλ. δεν μπορεί να ξεπεραστεί η συγκεκριμένη μορφή του ανθρώπου. Η Παιδαγωγική ως επιστήμη δεν μπορεί να έχει στόχο το ιδανικό της καθολικότητας, γιατί διατρέχει τον κίνδυνο να υποδοθμώσει τον άνθρωπο και την εκπαίδευση σε ποσοτικά μεγέθη καθολικής ισχύος. Η καθολικότητα προϋποθέτει ανεξαρτησία από τις ιδιαιτερότητες του γνωρίζοντος ανθρώπου και τις διαδοθμώσεις των ψυχικών συμβόλων. Διαδικασίες καθολικής ισχύος απαιτούν τα φυσικά δεδομένα, αυτά μπαρούν να εξεταστούν σύμφωνα με τη λογική της καθολικότητας. Όποιος διώκει όμως τη διατύπωση καθολικών αρχών ερευνώντας τον άνθρωπο, πρέπει αναγκαστικά να μεταποιήσει τον άνθρωπο σε φυσικό μέγεθος. Εφόσον διασφύουν γενικές αρχές καθολικής ισχύος στην ερμηνεία και κατανόηση του ανθρώπου, οξύνεται το πρόβλημα της εκπαίδευσης του ανθρώπου. Εκπαιδευόμενος είναι συγκεκριμένο παιδί, όχι ένα σταθερό τύπο. Η καθολικότητα εκφράζεται σίγουρα το ιδανικό της επιστήμης, αλλά γιατί σφείλει να θυσιαστεί ο άνθρωπος σ’ αυτό το ιδανικό⁹⁰.

Ο Bollnow θεωρεί κατορθωτή την αντικειμενικότητα όχι όμως και την καθολικότητα, δηλ. την ολήθεια εκείνη όπου η γνώση εναρμονίζεται πλήρως στο αντικείμενο της. Κριτήριο εδώ δεν είναι ο δοθμός πρόσδεσης καθενός στη γνώση, αλλά η αρμονία γνώσης και αντικειμένου της. Η αντικειμενικότητα συνε-

πάγεται τη βασική εκτίμηση, ότι η κατανόηση δεν ορίζεται από το υποκείμενο, αλλά από το αντικείμενο⁹¹. Το πρόβλημα είναι ποιος αποφασίζει για τη συμμετρικότητα της κατανόησης. Η κατανόηση προσκρούει στην αντίσταση των πραγμάτων. Έτσι σχετικοποιείται, αφού εξαρτάται από τον πολιτισμό, από την εποχή και το υποκείμενο που συμμετέχει σ' αυτήν. Η κατανόηση καθίσταται δυνατή λόγω της υποκειμενικότητας του κατανοούντος⁹². Ο Bollnow αντιδιαστέλλει την υποκειμενικότητα που συνιστά εγκλωδισμό και στασιμότητα, από την υποκειμενικότητα της προσωπικής μετοχής του ανθρώπου στην αλήθεια⁹³. Για τη μετοχή στην αλήθεια και τη σύλληψή της απαιτούνται κάποιες προϋποθέσεις. Από την υποκειμενικότητα η κατανόηση οδηγεί στο γενικό, στη διυποκειμενικότητα ή στην υπεριοκειμενικότητα⁹⁴. Κάθε διευθυνητής ορχήστρας παρουσιάζει διαφορετικά τη «Μικρή νυχτερινή μουσική» του Μότσαρτ, όχι αυθαίρετα δέβαια, αλλά μεθοδευμένα⁹⁵.

Ανακεφαλαιώνοντας θα λέγαμε ότι στον Dilthey η ζωή κατανοεί τη ζωή και κάθε σχέση της ζωής ενέχει πάντα μια κατανόηση του εδώ-Είμαι. Η κατανόηση γίνεται μέσα σε έναν έμπιστο χώρο. Αυτό τον έμπιστο χώρο τον δημιουργεί ο άνθρωπος, τον έχει ανάγκη σαν μια νηίδα στον ωκεανό του ανέστρου κόσμου που τον περιβάλλει. Όμως η κατανόηση έχει καθαρά χαρακτηριστικά της συλλογικότητας: είναι μέσο συναλλαγής όλων μας, δεν είναι προσωπική υπόθεση, κατανοούμε έναν κόσμο κοινό και το παιδί επομένως γνωρίζει και κατανοεί τον κόσμο μέσα σε μια ήδη εκ των προτέρων διαμορφωμένη σύνθεση νοημάτων.

Πέραν όμως αυτού, πολλοί χαρακτηρισσαν “συντηρητική” αυτή καθαυτή την ερμηνευτική, επειδή καταπιάνεται με κείμενα “μεγάλων” παιδαγωγών, του παρθενότου. Ο χαρακτηρισμός είναι αστήρικτος. Όλοι οι φιλόσοφοι, θετικιστές, αναλυτικοί, μαρξιστές, κριτικοί αρχίζουν από το δεδομένο. Για να αποτιμήσεις την ερμηνευτική ως συντηρητική επιβάλλεται να διερευνήσεις αρχικά τις προθέσεις και τους στόχους της και στη συνέχεια τη μέθοδό της. Η ερμηνευτική συνθέει ανατρέχοντας στο παλαιό, ακολουθεί την ιστορική “λογική”.

Ενδιαφέρει ασφαλώς τον Dilthey και τους διαδόχους του η «αντίσταση» των πραγμάτων, για την οποία μίλησε διεξοδικά ο Bollnow, όχι η εκπαφή α-πολιτωμάτων. Απρόβλεπτα μάλιστα, όταν ανιχνεύουμε το παλαιό, η «συνάντησή» του όχι μόνο δε μας απολιθώνει, αλλά μας συγκλονίζει, μας ανησυχεί. Το παλαιό δίνει ένα έναυσμα, και τότε διαφαίνεται η αμφιβολία, που δεν είναι απότοκος δράσης σύμφωνα με αυστηρούς κανόνες, αλλά είναι η ίδια δράση και δοκιμασία. Στην ερμηνεία του περασμένου ο ερμηνευτής (αυτό θα το δούμε σε επόμενο κεφάλαιο) έχει να επιτελέσει δημιουργικό έργο, είναι ένας διαλεκτικός που μεταποικεί, άγεται πέρα από αυτό που ερμηνεύει και ανασυνκροτεί, αλλά και προλαμβάνει κάποτε με σχεδιασμό και υπόθεση. Δεν υπάρχει ερμη-

νεία του περασμένου χωρίς αναγωγή στο μέλλον. Η ερμηνεία δεν αντλεί το νέο, το ποιεί για πρώτη φορά αφομοιώνοντας τη νέα εμπειρία, είναι δηλ. διαλεκτική. Αυτό ακριβώς διευκρινίζει ο Bollnow με το παράδειγμα της συζήτησης, τον πραγματικό διάλογο, όπου από το πηγαίο - έλα η συζήτηση ξεκινάει - πλώνεται χωρίς κανέναν να τη σχεδιάσει, φανερώνει το νέο, αναθεωρεί ή διαμορφώνει νέα σκέψη⁹⁶. Στο ίδιο πνεύμα ο N. Elias, εξετάζοντας την αντίληψη της ιστορίας που έχουμε περί χρόνου και πώς αυτή εξελίσσεται ιστορικά, τονίζει την “προϊστορία” κάθε γνώσης. Θα ήταν αδιανόητο ένας π.χ. μαρξιστής να μην ερμηνεύει διαρκώς τον Marx, ή ένας αδιανόητο ένας π.χ. μαρξιστής να μην ερμηνεύει των πατερικών κειμένων, φοβούμενος μήπως χαρρακτηριστεί συντηρητικός. Σύμφωνα με μια τέτοια, περίεργη για την επιστήμη αρχή, θα ήταν επίσης συντηρητικός και ο φυσικός επιστήμονας που εξετάζει, ανατρέχοντας σε διασκευασμένη χρονολογία του σύμπαντος, την «Κόμη της Βερενίκης».

1.2.3. Actus signatus και actus exercitatus

Η κατανόηση συνιστά γνώση και συνάμα σύλληψη της σημασίας του αντικειμένου, η εξήγηση είναι κατανόηση που θεμελιώνεται σύμφωνα με ένα αξίωμα. Οι νόμοι της βαρύτητας εξηγούν την πτώση του λίθου, αλλά η έλλειψη συγκέντρωσης του μαθητή την ώρα του μαθήματος μπορεί κάθε φορά να οφείλεται σε εντελώς διαφορετικά αίτια: ανεπιτυχής προσπάθεια του δασκάλου να κινητοποιήσει τους μαθητές, οικογενειακά προβλήματα, προβλήματα υγείας κ.ά.⁹⁷ Η εξήγηση είναι και εδώ δεδομένη, ωστόσο αναζητούνται οι “λόγοι” μέσα σε ένα ελεύθερο για υποθέσεις ανθρώπινο πεδίο· δεν ακολουθείται η αρχή της αιτιότητας. Συχνά λέμε: «Θα σου εξηγήσω, πώς μπορεί να κατανοηθεί αυτό το βιβλίο»⁹⁸.

Στην κατανόηση προέχει η πράξη, η συμπεριφορά, η ενέργεια, όχι η αιτία της. Αυτή είναι θέμα εξήγησης. Κατανοώ σημαίνει: αντιλαμβάνομαι, αναγνωρίζω κάτι ως ανθρώπινο, συλλαμβάνω το νόημά του. Τα εξωτερικά σημεία με οδηγούν στα εσωτερικά πράγματα⁹⁹: σύμφωνα με ένα σήμα του κώδικα οδικής κυκλοφορίας κατανοούμε ότι απαγορεύεται η κυκλοφορία του αυτοκινήτου.

Ο Danner υποστηρίζει, ανατρέχοντας στον Dilthey, ότι το λα-λα-λα του παιδιού μάς παραπέμπει, όπως και το γραμμα της αλφαριθμού, σε κάποιο νόημα¹⁰⁰. Το ίδιο υποστηρίζει και για το παίξιμο του ηθοποιού: όταν παίζει κάποιος τον Hamlet του Σαίξπηρ και έχω μπροστά μου δράση και αντίδραση, κίνηση και “σημάδια”, δεν ενδιαφέρει τόσο αν τα αντιλαμβάνομαι όλα αυτά με τις αισθήσεις μου, αλλά αν κατανοώ λεπτομέρειες, ή αν κατανοώ πραγματικά τον ηθοποιό. Οι ηθοποιοί “ερμηνεύουν” ρόλους, μεταφράζουν το κείμενο. Η διαδικασία κατανόησης είναι εδώ πολύπλοκη, εγγίζει τη ζωή των συμπερα-

τόντων, δεν είναι μόνο χρονική, αφορά τη διαματική ζωή, την ιστορική συνείδηση, την ηθική στάση. Όμοια μια επιστολή του Pestalozzi: είναι δύσκολο να βρεις το εσωτερικό νόημα, είναι δυσχερές να διακρίνεις το αισθητά δεδομένο με βάση τη σημασία του.

Η ερμηνευτική αναζήτά το νόημα με διαφορετικό τρόπο από την Ψυχολογία. Ένα μουσικό κομμάτι του Μότσαρτ ενδιαφέρει την Ψυχολογία, μάλιστα αυτή είναι σε θέση να ερμηνεύσει ό,τι π.χ. ζωγραφίζει κάποιος ακούγοντας Μότσαρτ. Την ερμηνευτική την ενδιαφέρει η νοηματική συνάφεια, από την οποία οι τόνοι, η μελωδία, οι χρόνοι της ίδιας της μουσικής αντλούν το νόημα τους. Την ενδιαφέρει να ερμηνεύσει και να κατανοήσει ένα προδομένο νόημα. Ενώ στην εξήγηση έχουμε μια αλυσίδα μερών και κάποιο γεγονός μπροστά να αποκλείσει τα υπόλοιπα, στην ερμηνεία κατανοούμε ένα όλο¹⁰¹. Στο φυσικό κόσμο έχουμε απέναντί μας ό,τι δεν είναι δικό μας δημιουργήμα, μια μοναδική μορφή "Ξένου". Στον πνευματικό κόσμο απέναντί μας είναι το δικό μας δημιουργήμα. Το φυσικό γεγονός ανατέμνει κάποτε σε εντελώς άγνωστες σχέσεις, το πνευματικό συναρμολογείται σε μια εσωτερική συνάφεια μερών που έχουν ένα συγκεκριμένο νόημα¹⁰².

Ο H. Nohl υποστηρίζει ότι και οι δύο αυτοί τρόποι γνώσης δε δικαιολογούν αντιπαραθέσεις των δύο σφαιρών. Και η εξήγηση και η κατανόηση μπροστά και πρέπει να συνυπάρχουν. Οι πνευματικές επιστήμες εξηγούν την αιτιολογική συμπεριφορά του ανθρώπου σε μια δεδομένη στιγμή, λέγει ο Nohl, κάνουν υποθέσεις, αναλύουν. Από την άλλη πλευρά "κατανοούμε" φαινόμενα της φύσης. Η κατανόηση προσλαμβάνει τελικά μια πρακτική μορφή, γίνεται κανότητα¹⁰³. Κατανώ τι είναι συναισθημα, αλλά και τι είναι αέρας, κατανώ κόσμο ζωής. Πού βρίσκονται τα όρια, λοιπόν, και πάλι, κατανόησης και εξήγησης; Η εξήγηση απασκοπεί στην έρευνα προβλημάτων, στην αντιμετώπιση τους. Η κατανόηση εστιάζει στον εαυτό της. Η εξήγηση είναι κάτι υστερόχρονο, επιγενόμενο, είναι επίδοση ορθολογική. Η κατανόηση ερευνά αξεδιάλυτες εκφράσεις της ζωής, σκοπεύει στην «καλύτερη κατανόηση» εκείνου που έχουμε αρχικά προ-κατανοήσει. Αυτό σημαίνει ότι η κατανόηση δεν ολοκληρώνεται ποτέ, και ότι στην κατανόηση κατανοούμε και αυτό που δεν είχε διακρίνει ο συγγραφέας.

Δεν έχουμε, λοιπόν, στην κατανόηση παρά ένα ασυνείδητο κομμάτι ζωής. Και ο συγγραφέας ενός κειμένου δε γνωρίζει τι κάνει χρειάζεται, λοιπόν, η διαλεύκανση του εκφρασιμένου. Έκφραση και κατανόηση είναι αλληλένδετες μεταξύ τους: έκφραση χωρίς κατανόηση μένει τυφλή και αξεδιάλυτη, μένει το πρότερον, που ποτέ δεν ελέγχθηκε από το ύστερον. Ό,τι είναι ο Φάουστ δεν ορίστηκε μια φορά για πάντα, αλλά χάρη στην ερμηνεία εμφανίζει μια νέα πτυχή¹⁰⁴. Σ' αυτήν ακριβώς την αποκαλυπτική λειτουργία έγκειται η ουσία της

αναγέννησης. Το νόημα είναι μια δυναμική κατάσταση, δεν είναι κλειστή και έτοιμη πραγματικότητα, αλλά περιμένει τη δημιουργική επίδοση της κατανόησης. όχι τόσο για να επιδεδαιωθεί, όσο για να προκαλέσει το Νέο. Το πρόσωπο, η κατανόηση, λοιπόν, "Ξένο" ουσιαστικά συνιστά ανεξάντλητη πηγή του νέου αιτία διεύθυνσης των δυνατοτήτων μου για να γνωρίσω, να μορφωθώ. Το actus signatus δεν καλύπτεται ποτέ από το actus exercitus¹⁰⁵.

1.2.4. Από τον Dilthey στον Heidegger

Ο Heidegger, που σημασιοδοτεί τη χειραφέτηση του πνεύματος από το Νεοκαντιανισμό, δόηκε στον Dilthey την εγγύηση, που χρειάζοταν στην αναζήτηση μιας υπαρκτής αναδιτύπωσης της ερμηνευτικής. Η ερμηνευτική της γειγονότητας (Faktizität) είναι ο όρος που εγκλείει την ουσία της ερμηνευτικής καθολοληρίας¹⁰⁶. Η ερμηνευτική είναι αναλυτική της υπαρκτικότητας της ύπαρξης: αναλυτική της ύπαρξης, ερμηνευτική της γειγονότητας και οντολογική του εδώ-Είναι τελικά ταυτίστηκαν. Η κατανόηση συναρτήθηκε με την ύπαρξη του εδώ-Είναι, έγινε ένα υπαρκτικό και δομικό στοιχείο της όλης σύνθεσης του ανθρώπινου εδώ-Είναι¹⁰⁷. Η κατανόηση δεν είναι κατανόηση του "άλλου", δεν είναι κατανόηση γλωσσικών και άλλων εκφράσεων της ζωής ή ανθρώπων, ούτε είναι κατανόηση ιστορικών νοηματικών μορφωμάτων. Είναι κάτι πρωταρχικό-τερο, είναι μια δυνατότητα του εδώ-Είναι¹⁰⁸. Ο Heidegger δε διακρίνει υλοκειμενικό και αντικειμενικό τρόπο γνώσης, αλλά αναφέρεται σε ό,τι προϋπάρχει αυτών.

Κύριο στοιχείο στον Heidegger είναι το «νόημα του Είναι». Το ερώτημά του ήταν: ποια στοιχεία είναι δομικά για την όλη σύνθεση του ανθρώπινου Είναι και θεμελιώνουν υπαρκτικά την όλη σύνθεση του Είναι του ανθρώπου. Ο ίδιος χαρακτηρίζει την ερμηνευτική του ως ερμηνευτική του εδώ-Είναι, μια ερμηνευτική που, φαινομενολογικά, οφείλει να προωθεί και να εξηγήσει την πρωταρχική σύνθεση της κατανόησης του Είναι. Η ερμηνευτική καθίσταται θεμελιώδη οντολογία. Σ' αυτήν παύει κάθε σχέση υποκειμένου και αντικειμένου (Dilthey, Husserl), δεν ενδιαφέρουν αντιλήψεις και διώματα του υποκειμένου, αλλά η ουσία της ενδοκοσμικότητας. Η παρεύρεση και η μέριμνα είναι τα γνωρίσματα του Είναι μας στον κόσμο και συνιστούν τη βάση κάθε γνώσης και διαλογικής σκέψης. Η άρνηση εδώ της φιλοσοφίας του υποκειμένου και της διαλεκτικής υποκειμένου-αντικειμένου σημαίνει απόφαση της ερμηνευτικής της μεθόδου.

Η ερμηνευτική θεμελιώνεται στον Heidegger φαινομενολογικά. Ακολουθεί το «σύντομο δρόμο της οντολογίας της κατανόησης»¹⁰⁹. Σύντομος είναι ο δρόμος, γιατί δεν εξετάζει καθόλου την προβληματική της ερμηνευτικής μεθόδου,

ντικείμενα ενδιαφερόντων της επιστήμης, αλλά είναι προβλήματα εμπειρίας κόσμου. Δεν πρόχει εδώ η εκδοχή μιας δέσμης γνώσης, σύμφωνα με το νικό της επιστημονικής μεθόδου, αλλά η αδιάκοπη ανίχνευση της αλήθειας. Στα κληρονομημένα κείμενα δεν κατανοούμε μόνο το συντελεσμένο, αλλά αποκτούμε γνώση και αλήθεια ανατρέχοντας σε μια περιοχή, όπου η εμπειρία αλήθειας διερευνάται σε μη ελεγχόμενες περιοχές της επιστημονικής μεθοδότητας. Η επιστημονική μέθοδος αδυνατεί να εγείρει αξιώσεις ολιστικής θέσης.

Ποιες περιοχές ερευνούν οι πνευματικές επιστήμες και ποια σφαίρα εμπειρίας, απρόσιτη στην επιστήμη; Την εμπειρία της φιλοσοφίας, της τέχνης της ιστορίας. Αυτές οι εμπειρίες είναι αλήθειες, που δεν ελέγχονται αποκλειστικά με επιστημονικά μέσα. Η πρώτη αντίθεση που γεννιέται είναι: Πιπ πραγματοποιείται φιλοσοφικά η απαιτηση εύρεσης της αλήθειας με μη επιμονικό τρόπο γνώσης¹⁵; Μόνον η σύλληψη του φαινομένου της κατανόησης θα επιφέρει αυτή τη νομιμοποίηση. Φιλοσοφία, τέχνη, ιστορία, ανοίγουν μπροστά μας ένα δρόμο μοναδικό προς την αλήθεια, μια αλήθεια που αναπαράγει την ερμηνευτική της εμπειρίας. Αλλά για το σύνολο των πνευματικών σημείων ισχύει ό,τι για την τέχνη, δηλ. αυτές ερμηνεύουν αλήθειες, που δε λαμβάνονται μεθοδικά. Η ερμηνευτική εδώ είναι ευρύτερη της αισθητικής. Όπως και στον Dilthey, το πρόβλημα της ερμηνείας συναρτάται στον δαίμονα με το νοηματικό συμβάν, μέρος του οποίου είναι η κατανόηση. Πριν από κάθε επιστήμη η κατανόηση και η εξήγηση νοούνται ως πρωταρχικές δηλώσεις της ζωής. Άρρηκτα συνδεδεμένες με την ανθρώπινη εμπειρία, λείπουν πριν από τη μέθοδο.

Η ερμηνευτική αναζήτηση της αλήθειας δεν είναι φιλοσοφική, είναι ιδιαίτερος τρόπος φιλοσοφίας. Η όλη ιστορία της ερμηνευτικής δεν εξελίχθηκε φωνα με γνωσιολογικές και επιστημονικές προοπτικές, αλλά, όπως προαναφέραμε, κάτω από θεολογικές ανάγκες και νοηματικές υποθέσεις. Ο Gadamer λίστα συναρτά την ερμηνευτική με τη ρητορική¹⁶. Η ερμηνευτική επομένως και προεπιστημονική. Ομιλία και κατανόηση ως φυσικές δεξιότητες του ανθρώπου λειτουργούν, πριν από κάθε προσπάθεια εφαρμογής κανόνων, δεν αφορούν μόνο την έκφραση, αλλά συνιστούν και τρόπο αναζήτησης της αλήθειας. Α και αυτή η ιστορία της ερμηνευτικής εξελίχθηκε κάτω από το γενικό νόμο προκατανόησης. Με τη ρητορική αναζητήθηκε η ζωντανή κατανόηση, αφοδιάσκαλος όφειλε να διαδίδει τα χειρόγραφα των μοναχών, κατά τρόπο που ιφυπνίζει τα συναισθήματα. Χάρη στη ρητορική τέχνη τα πράγματα αποδίδνται με τα ίδια λόγια πολύ διαφορετικά, μάλιστα σε συνδυασμό με τις χειρνήμιες. Αυτές δεν συμπληρώνουν μόνο το λόγο, αλλά τον υποκαθιστούν, χηπιτη μοναδική ικανότητα της σοματικότητας να υπερβαίνει τα όριά της. Το

αλλά ευθύς εξ αρχής προχωράει στην κυριαρχία μιας οντολογίας του περατού όντος, και εκεί πια θάσκει την κατανόηση όχι ως τρόπο γνώσης, αλλά ως τρόπο του Είναι¹⁰. Αυτή την προσέγγιση της κατανόησης δεν την κάνουμε με δηματιμούς και θεμελιωμένη έρευνα μεθοδολογικών αξιωμάτων της εξήγησης της ιστορίας ή της ψυχανάλυσης, αλλά εδώ ακολουθείται μια αντιστροφή της προβληματικής. Αντί δηλ. του ερωτήματος κάτω από ποιους όρους μπορεί το υποκείμενο που γνωρίζει να κατανοήσει ένα κείμενο ή την ιστορία, τίθεται το ερώτημα πώς είναι κατασκευασμένο ένα ον, του οποίου το Είναι "δια" της κατανόησης δείχνεται¹¹. Το ερμηνευτικό πρόβλημα γίνεται μέρος της αναλυτικής του όντος, του εδώ-Είναι, που υπάρχει κατανοώντας¹².

1.2.5. H.G. Gadamer: αλήθεια και μέθοδος

Μεταξύ Dilthey και Gadamer δε μεσολάβησε μόνον ο Heidegger αλλά και ο Husserl. Ο «κόσμος της ζωής» (Lebenswelt) του Husserl και η "γεγονότητα" (Faktizität) του Heidegger υποδαύλισαν τον επιστημολογικό προσανατολισμό του ιστορισμού¹³. Το έργο του Gadamer *Αλήθεια και μέθοδος* (Wahrheit und Methode) είναι κριτική της απεμπόλησης της αισθητικής συνείδησης, κριτική της αναζήτησης εκ μέρους των πνευματικών επιστημών μιας μεθόδου, που θα αποκαταστήσει την επιστημονικότητά τους. Οι πνευματικές επιστήμες ενδιαφέρονται κυρίως, λέγει ο Gadamer, για την εξάσκηση του τακτ, παρά για τη χρήση οποιασδήποτε μεθόδου. Δεν απαιτείται, λοιπόν, εκ μέρους των πνευματικών επιστημών, κατά το πρότυπο των φυσικών και του Θετικισμού, επεξεργασία μιας μεθόδου. Ο Gadamer επαναφέρει τη συζήτηση για τις ανθρώπινο-πιστικές επιστήμες, που είχε διακοπεί με την Οντολογία και τη Φαινομενολογία και μέσα από την ερμηνεία της γλώσσας ερωτά: Τι σημαίνει δηλαδή για την κατανόηση και την αυτοκατανόηση του ανθρώπου, να γνωρίζει ότι συνέχεται από μια ιστορία, η οποία αφθρώνεται ως κληροδοτημένη γλώσσα¹⁴.

Το πρόβλημα, λοιπόν, της κατανόησης και της σωστής εξήγησης του κληρονομημένου δεν είναι μόνον ειδικό πρόβλημα της θεωρίας περί μεθόδου των πνευματικών επιστημών, αφού προηγήθηκε τόσο η θεολογική, όσο και η νομική ερμηνευτική, που δεν έχουν θεωρητικό-επιστημονικό χαρακτήρα, αλλά ερευνούσαν την πρακτική συμπεριφορά του «μορφωμένου με την επιστήμη» ιερέα ή δικαστή. Είναι προφανές ότι για τον Gadamer ο επιστημονικός χαρακτήρας των πνευματικών επιστημών μπορεί να κατανοηθεί όχι σε αντιπαράθεση με την αντίληψη της σύγχρονης ιδέας περί επιστήμης, αλλά σύμφωνα με την παράδοση της έννοιας της μόρφωσης (Bildung). Δεν έχει, λοιπόν, προτεραιότητα το ερώτημα της μεθόδου για την ερμηνευτική ή ερμηνευτική είναι ως θεώρηση ευρύτερη. Κατανόηση και εξήγηση κλημένων δεν είναι, ως θέματα, μόνον α-